

Romer – från slaveri till fattigdom

Sarah Grenholm

Slaveriet i Rumänien växte fram under 1300- och 1400-talen. Slavarna var uteslutande romer och tatarer. Enligt Sam Beck är det sannolikt att dessa från början var krigsfångar.¹ Strider mellan rumäner och tatarer går tillbaka till 1200-talet, och den rumänska staten stred mot Ottomanska riket och Bulgarien, där många romer fanns, under 1400-talet.² Från allra första gången rumänsk litteratur nämner romer är det som slavar.³

Etniska rumäner förslavades aldrig, även om många levde i livegenskap.⁴ Detta gjorde att slaveriet hade en tydlig etnisk dimension som kom att förstärka rasistiska föreställningar om romer. Under 1800-talet var det rumänska ordet för ”zigenare”, *Țigan*, synonymt med slav (*rob*).⁵ Rumäner kallar romer än idag för *necivilisati*, ociviliserade.⁶ Beck skriver att förslavandet av romer ”skapade en fördomskultur” som ledde till en ”generaliserad avhumanisering av dem som klass”.⁷ Den rumänska nationalstaten och den rumänska etniska identiteten förstärktes av att romerna, de annorlunda, kopplades samman med lågstatusarbete.⁸

¹ Beck, Sam. “The origins of gypsy slavery in Romania”. *Dialectical Anthropology* vol. 14, nr 1, 1989, ss. 53-61.

² Beck s. 55.

³ Achim, Viorel. *The Roma in Romanian History*. Budapest: Central European University Press, 2004, s. 27.

⁴ Beck s. 54.

⁵ Beck s. 59, Achim s. 29.

⁶ Beck s. 53.

⁷ Beck s. 54, 59.

⁸ Beck s. 61.

Slavar ägdes framför allt av privatpersoner, kloster och av staten.⁹ Under medeltiden behövde slavar ha ägarnas tillåtelse för att gifta sig. En fri person som gifte sig med en slav blev också slav. 1766 förbjöds sådana äktenskap helt och hållet.¹⁰

De flesta romska slavar arbetade på landsbygden.¹¹ Från 1300-talet fram till 1600-talet var malmbrytning och smedja det som romska slavar framför allt ägnade sig åt.¹² Stora delar av den rumänska vapen- och verktygsproduktionen var beroende av romskt metallarbete. Även alkoholproduktionen var beroende av romerna, dels för att de stod för arbete och dels för att destilationsverktyg producerades i den av romerna dominerande kopparindustrin. Romska slavar arbetade även som sömmerskor, kockar och musiker.

I kontrast till forskare som Henri Stahl menar Sam Beck att romernas betydelse för den rumänska ekonomin därmed var väldigt central, trots att de rent numerärt var rätt få.¹³

På 1800-talet kunde romska slavar ha ett hem, en trädgård och till och med en liten butik, men de kunde inte äga en gård. I Wallachien, södra Rumänien, hade vissa slavar rätt att resa omkring och sälja sina varor och tjänster i omkringliggande byar.¹⁴

Sympati gentemot romernas situation började växa bland rumänska intellektuella i och med publiceringen av Ion budai Deleanus epos *Țiganiada*, det första betydelsefulla litterära verket som porträtterar romer. Boken förstärkte dock stereotyper om romer och sympatierna var paternatlistiskt präglade då rumäner uppmanades att ”ta hand om” romerna snarare än att ge dem självbestämmande.¹⁵

⁹ Mudure, Mihaela. ”Blackening Gypsy Slavery”, i Heike Raphael-Hernandez (red.): *Blackening Europe. The African American Experience*. Oxford: Routledge, s. 264.

¹⁰ Mudure s. 265.

¹¹ Achim s. 31.

¹² Beck s. 59-60.

¹³ Beck s. 61.

¹⁴ Mudure s. 264.

¹⁵ Mudure s. 266.

Rumänska tidningar skrev ofta om det amerikanska slaveriet och den abolitionistiska rörelsens kamp för att kriminalisera det. Ett år efter att Harriet Beecher Stowes bästsäljare *Onkel Toms stuga* publicerades kom den rumänska översättningen *Coliba mosului Toma* och lästes av många. Den rumänska pressen var inte sen att göra jämförelser mellan romanens afroamerikaner och det egna landets romska slavar.¹⁶

Aleco Russo, en av 1800-talets stora rumänska skribenter, argumenterade mot slaveriet i tidningen *Steaua Dunarii*. Hans resonemang följde Adam Smith: slaveriet borde avskaffas för att det är bättre att ha fler fria konsumenter i ett land som kan stärka marknaden än att slavägare enbart ger det allra nödvändigaste till sina arbetare.¹⁷

Enligt Mihaela Mudure berodde avskaffandet av slaveriet på en kombination av ideologiska och ekonomiska faktorer.¹⁸ Upplysningsidén om alla människors lika värde hade börjat få fäste i Rumänien under 1800-talet, och en känsla av pinsamhet växte över att slaveriet placerade Rumänien på efterkälken gentemot omvärlden. Under samma period köptes fler och fler maskiner in till godsens och lantbruken som gjorde slavarbete mindre nödvändigt för att få goda resultat.

Avskaffandet av slaveriet skedde gradvis.¹⁹ 1831 blev statligt ägda romer tvungna att betala skatt på samma villkor som fria, och tilläts skaffa sig gårdar och bruka jorden. Detta gjorde att de så småningom inte längre var slavar i praktiken. Staten började även köpa slavar från privata ägare. 1844 blev äktenskap mellan slavar och fria tillåtna, och deras barn räknades som fria. 1847 befriades kyrkans slavar utan kompensation i Wallachien. 1855 befriades alla slavar i Moldavien, och året efter i Wallachien. Slavägare utlovades kompensation, men hundratals vägrade ta emot den.

Medan frigivna livegna hade fått tillgång till land så att de kunde försörja sig fanns inget sådant initiativ för frigivna slavar. Det var upp till deras forna ägare att ge dem land om de

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Mudure s. 267.

¹⁹ Mudure ss. 267-268.

ville. Inget politiskt program för att integrera romerna i samhället existerade, och utbildningsmöjligheterna var knappa. Detta gjorde att många romer levde i extrem fattigdom, och när det drev vissa till kriminalitet förstärktes majoritetsbefolkningens negativa bild av dem.²⁰

Till skillnad från afroamerikaner i USA har rumänska romer inte lyckas organisera sig, och väldigt få har tagit sig till akademien, kulturlivet eller tidningarnas debattsidor.²¹ Under 1930-talet uppstod några romska tidskrifter, och världens första internationella möte för romer arrangerades 1934 i Bukarest. Denna begynnande organisering fick ett dramatiskt slut när Ion Antonescus fascistiska regim beslutade att romer skulle förföljas och deporteras till koncentrationsläger.²²

I efterkrigstidens kommunistiska regim höll många romer låg profil, vilket dels ledde till att vissa fick betydande positioner i samhället, men till priset av att deras romska identitet bleknade.²³ Kommunisternas utopiska samhällsvision gjorde att alla medborgare, inklusive romer, fick gratis sjukvård, garanterat boende och arbete, samt rätt till skolgång. Av rädsla för myndigheter valde dock många romer att ställa sig utanför samhället. Bland vanliga rumäner kvarblev rasistiska föreställningar om romer och förmedlades via media.²⁴ Studier visar att när romer begått brott skriver rumänska medier nästan alltid ut deras etnicitet, något som inte sker med någon annan etnisk grupp.²⁵

Efter kommunismens fall 1989 har romernas ekonomiska situation blivit värre.

2001 var 44 procent av romska män och 59 procent av romska kvinnor analfabeter, 40 procent av romska barn gick inte i förskola, 50 procent av barnen gick inte i grundskola, och 93 procent påbörjade inte sekundärskola. Studier visar att lärare inte ger romer samma stöd

²⁰ Mudure s. 268.

²¹ Mudure s. 269-270.

²² Mudure s. 271.

²³ Mudure s. 272.

²⁴ Mudure s. 276.

²⁵ Brearley, Margaret, "The Persecution of Gypsies in Europe". *American Behavioral Scientist*, vol. 45, nr 4, 2001, s. 596.

som andra elever och ofta sänder dem till klasser och skolor för barn med särskilda behov.²⁶
Romers medellivslängd är tio till tjugo år lägre än ickeromers i östeuropa.²⁷

Enligt förintelseexperten Margaret Brearley är romer den mest förföljda minoriteten i Europa.²⁸ Frågan är om slaveriet verkligen upphörde.

Referenser

Achim, Viorel. *The Roma in Romanian History*. Budapest: Central European University Press, 2004, s. 27-85.

Beck, Sam. "The origins of gypsy slavery in Romania". *Dialectical Anthropology* vol. 14, nr 1, 1989, ss. 53-61.

Brearley, Margaret, "The Persecution of Gypsies in Europe". *American Behavioral Scientist*, vol. 45, nr 4, 2001, s. 588-599.

Mudure, Mihaela. "Blackening Gypsy Slavery", i Heike Raphael-Hernandez (red.): *Blackening Europe: The African American Experience*. Oxford: Routledge, ss. 263-283.

²⁶ Mudure s. 274.

²⁷ Brearely s. 590.

²⁸ Brearley s. 588.